E X P O S I T I E

Beeldhouwers
voor
Zandvoort

Zandvoort
het strand
vroeger en nu

in Gemeenschapshuis te
Zandvoort, van 24 juli
t/m 15 augustus 1964.

Openstelling dagelijks van:
's middags 2 - 5 uur
's avonds 8 - 10 uur

Toegangsprijs 50 cent

Beeldhouwers
voor
Zandvoort

Zandvoort,
het strand
vroeger en nu

Expositie in het Gemeenschapshuis
te Zandvoort, van 24 juli tot en met
15 augustus 1964

Ter inleiding -

In de zomer van 1963 werd een expositie gehouden onder de titel "Sandevoerde werd Zandvoort".
Zij bedoelde uit de historie van Zandvoort in beeld te brengen voornamelijk de periode, waarin zich in de vorige eeuw de overgang voltrok van vissersdorp naar badplaats.

Deze expositie mocht zich in een zodanige belangstelling verheugen, dat burgemeester en wethouders nadien mede reeds om die reden van oordeel waren, dat met dit soort tentoonstellingswerk in deze gemeente moest worden voortgegaan.

In januari van dit jaar verenigde het college zich met een voorstel van de contactcommissie culturele belangen om ditmaal een expositie voor te bereiden met als onderwerp: "Het strand, vroeger en nu"
Dit facet vormde ook een onderdeel van de expositie "Sandevoerde werd Zandvoort", doch er is naar gestreefd hieraan thans een bredere opzet te geven.

Daarbij is gebruik gemaakt van materiaal in de vorm van o.a. foto's, kaarten en schilderijen, welwillend beschikbaar gesteld door particulieren, w.o de firma Bakels, alhier, terwijl ook nu weer in belangrijke mate het eigen gemeentelijk foto-archief kon worden benut.

De expositie draagt een historisch karakter. Ter verkrijging van een zekere contrastwerking zijn echter ook enkele beelden van het heden aanwezig.

Het is ongetwijfeld belangrijk op deze wijze een bescheiden poging te doen iets van het verleden op te roepen. Het mag evenwel van niet minder betekenis worden geacht, wanneer daarnaast de gelegenheid wordt geboden de blik te richten op het heden en vooral naar de tijd, die komt!

Voor dit laatste wordt o.i. de mogelijkheid geschapen, nu tezelfder tijd ook een kleine expositie van beeldhouw-

werken wordt gehouden onder de titel "Beeldhouwers voor Zandvoort".

Zandvoort, als tweede badplaats van Nederland, mist tot heden op markante plaatsen beeldhouwwerken, die uiting geven aan de scheppende kracht van de hedendaagse kunstenaars op dit gebied.

Om in deze leemte te voorzien stelde de gemeenteraad enkele jaren geleden een fonds in voor de kunstzinnige verfraaiing van het dorpsbeeld.
Op 1 januari 1964 was in dit fonds beschikbaar een bedrag van f. 86.875.-.

In oktober 1962 bracht de raad een bezoek aan de gemeente Amersfoort, waar onder leiding van de stadsarchitect, de heer L.J. Linssen, een leerzame excursie werd gemaakt langs de daar geplaatste beeldhouwwerken.

In oktober 1963 verenigde de raad zich met een voorstel van burgemeester en wethouders om aan een 9-tal kunstenaars een opdracht te geven tot vervaardiging van beeldhouwwerken, dan wel een schetsontwerp daarvoor.

Tevens werd toen een expositie in uitzicht gesteld, waarin betrokkenen hun werk zouden kunnen tonen. Hieraan kon dus nu - dank zij de medewerking van deze kunstenaars - gevolg worden gegeven

Een vijftal intussen gereedgekomen beeldhouwwerken worden bij deze gelegenheid onthuld.

Uit het voorafgaande zal duidelijk zijn geworden, dat de tentoonstelling feitelijk uit twee afdelingen bestaat.

De commissie ter voorbereiding van de plannen werd gevormd door mevrouw R.W.Ramkema-Molenaar en de heren W.F.P.Berlott, J.G.Bisenberger en P.R.M. Lemmens, allen leden van de contactcommissie culturele belangen.

Op dezerzijds verzoek namen in deze commissie eveneens zitting Mej. E.H.Bakels en de heren J.Gebe, L.van der

Mije, P.van der Mije KCzn. en W.van der Mije, die ieder voor zich belangrijke steun boden aan de voorbereidende besprekingen en werkzaamheden.

Bij de selectie van het materiaal en bij het nemen van een beslissing over de vraag, welke inhoud aan de afdeling "Het strand, vroeger en nu" zou kunnen worden gegeven, mocht dankbaar gebruik worden gemaakt van de waardevolle adviezen van de heer P.van der Mije KCzn., als kenner van de historie van Zandvoort. De heer van der Mije geeft hierna bij deze afdeling ook nog enkele toelichtende aantekeningen.

De heer Hans Landsaat te Amsterdam was bereid dit onderdeel in te richten, terwijl de heren L.J.Linssen, voornoemd en Jan van Luijn, beeldhouwer te Utrecht, de inrichting van de afdeling "Beeldhouwers voor Zandvoort" voor hun rekening namen, waarvoor hun zeker een woord van dank toekomt.
Aan laatstbedoelde afdeling in de expositie verleende eveneens medewerking mevrouw Emmy Joosten-Eerdmans, door beschikbaarstelling van enkele schilderijen.

Zandvoort, juli 1964.

De contactcommissie culturele belangen,

J.G.Bisenberger, voorzitter

P.Brune, secretaris

Afdeling

"Beeldhouwers voor Zandvoort"

De gemeente verstrekte aan de volgende kunstenaars een opdracht tot het vervaardigen van beeldhouwwerken.

1. De heer Jan van Luijn te Utrecht ontving opdracht tot het maken van een groot beeldhouwwerk, dat zijn plaats zal vinden op de Rotonde om aldaar als blikvanger te dienen voor de badgasten en ingezetenen.

   Deze beeldhouwer voerde reeds opdrachten uit o.a. voor de gemeenten Utrecht en Amersfoort en voor de provincie Friesland.

2. De heer Hans Bayens te Amsterdam is bezig met het maken van een schetsontwerp voor een beeldhouwwerk, dat eventueel een plaats zal verkrijgen in het centrum van het dorp en wel op het Raadhuisplein.

3. Mevrouw A.Koning-de Jong te Amsterdam zal een beeldje "Man met schop" vervaardigen, dat bestemd is voor plaatsing aan de Fazantenstraat.

   Mevrouw Koning studeerde aan de Amsterdamse Academie voor Beeldende Kunsten en maakte o.a. bronzen en chamotte reliefs voor de gemeente Amersfoort.

4. Mevrouw Loeki Metz te Rotterdam heeft de opdracht gekregen tot het maken van een beeldje in brons, voorstellende "2 Provincialen", dat bestemd is voor plaatsing aan de Patrijzenstraat.

Mevrouw Metz ontving haar kunstzinnige vorming aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Van haar zijn bronzen reliefwerk en plastieken geplaatst o.a. te Amersfoort en te Rotterdam.

5. en 6. Mevrouw C.Put-Nijland en de heer Wilefried Put te Amsterdam vervaardigden beeldjes, respectievelijk voor-stellende een "Visserman" en een "Wasvrouw", welke een plaats verkregen aan de Leeuwerikenstraat en aan de Vinkenstraat.

Beiden studeerden aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam.
Mevrouw Put werd onderscheiden met de zilveren penning van de Prix de Rome, terwijl de heer Put o.a. winnaar werd van de bronzen Breitner penning.

7. De zandvoortse ingezetene mevrouw Nel Bouhuijs-Klaassen maakte het beeldje "Springende meisjes", dat geplaatst werd in het plantsoentje aan de Kostverlorenstraat - hoek Julianaweg.

Van deze beeldhouwster werd onlangs ook reeds een beeldje "Zeemeermin met kind" geplaatst in de tuin voor "Het Huis in de Duinen" aan de Zandvoortselaan, alhier.
Stenen plastieken van haar hand zijn o.a. te vinden in Amsterdam.

8. De heer Gooitzen de Jong, stadsbeeldhouwer van Enschede, is winnaar van de gouden en zilveren penning van de Prix de Rome.

Van hem is een bronzen afgietsel van het beeldje "Suzanna", zoals dat ook in Amersfoort is te zien, geplaatst voor het flatgebouw aan de Sophiaweg.

9. Mevrouw Ch.D.Baronesse van Pallandt te Noordwijkerhout heeft een beeld in steen uitgehakt, voorstellende "Moeder en kind". Dit beeld verkreeg een plaats in het plantsoen aan de A.J.van der Moolenstraat.

Mevrouw van Pallandt heeft vooral bekendheid verworven door het vervaardigen van koppen van bekende persoonlijkheden, zoals van A.Roland-Holst en oud-burgemeester H.Molendijk.

Schetstekening

Ter oriëntering is een eenvoudig schetstekeningetje toegevoegd, waarop zijn aangeduid de plaats, waar de onthulde beelden verrezen en de plaats van de beeldhouwwerken, waarvoor nog een schetsontwerp in voorbereiding is.
Deze schets vindt U op de pagina's 12 en 13.

Afdeling

"Zandvoort, het strand, vroeger en nu".

Algemeen.

Het strand heeft bij de opkomst en de verdere ontwikkeling van Zandvoort als badplaats een voorname rol gespeeld.

Na in de middeleeuwen als "heirweg" te hebben gediend bij het ontbreken van begaanbare wegen op het land, werd dit strand na het midden van de vorige eeuw steeds meer recreatie-terrein voor inwoners en vreemdelingen.

Naarmate dit laatste het geval werd verkreeg Zandvoort een ander gezicht, met name aan de zeezijde - de boulevards -.

Van deze ontwikkeling tracht het onderdeel "Het strand, vroeger en nu" van deze expositie een eenvoudig beeld te geven. Ook wordt aandacht geschonken aan de toegangswegen tot het strand en de middelen van vervoer, waarvan men zich in de loop der jaren bediende.

De stands

Het beschikbaar gekomen materiaal is zodanig gerubriceerd, dat daarmede in grote lijn de volgende stands konden worden ingericht.

I. Grote overzichtsfoto's van het tegenwoordige Zandvoort
II. De toegangswegen en middelen van vervoer
III. Het strand, nu en vroeger
IV. Hotels en boulevards en badinrichtingen
V. Plannen.

Een en ander is doorspekt met enkele attributen en andere bezienswaardigheden.

Oorsprong en naam van de gemeente

De datering van de tijd, waarin het bad- en strandleven een aanvang nam, levert zozeer geen moeilijk-

heden op. Wij komen hierop nog nader terug.

De wijze en tijd van ontstaan van Zandvoort zelf liggen echter geheel in het duister.

De historie vertelt ons, dat Witte van Haemstede op 26 april 1304 ten zuiden van "Santfoerde" een landing verrichtte, zodat dus mag worden aangenomen dat Zandvoort in ieder geval toen reeds bestond en bekendheid genoot.

Verder zijn daar de oude archiefstukken, die wijzen op het vroege bestaan van Zandvoort, waarbij men ontdekt, dat de plaatsnaam anders werd gespeld dan tegenwoordig en wel o.m. als Santfoert, Santvoerde (ook wel Santfoerde) en Sandevoerde. De Zandvoorters zelf noemen hun dorp nu nog Zanfert.

Zandvoort behoorde tot de heerlijkheid Brederode, die weer leengoed was van het graafschap Holland.

\+ De oudste akte in het gemeentearchief - op de tentoonstelling aanwezig - betreft een oorkonde van 29 augustus 1455, waarin Reinout van Brederode de privileges van de schutterij te Zandvoort bevestigt en uitbreidt. Zij is geschreven op perkament. Het uithangend zegel in rode was is van genoemde van Brederode.

\+ Ook is geëxposeerd een reproductie van een afschrift van een stuk uit 1544, inhoudende een verklaring van Jan Wouters, inwoner van Heemstede, oud 85 jaar, afgelegd op verzoek van Pontiaen Pieters van Treslong, Schout en Jacob Pieters Lijndraijer, Schepen van Zandvoort, voor Schout en Schepenen van Heemstede, dat de koop- en haringlieden van Zandvoort vroeger te Katwijk aan Zee "vrij van tollen" zijn geweest. Hierin is sprake van "den dorpe van Santfoert".

\+ Tenslotte treft U aan het oorspronkelijk op perkament gestelde request d.d. 25 mei 1605 van Regenten en Ingezetenen van Zandvoort aan Walraven van Brederode, waarbij zij verzoeken zijn consent op enige punten voornamelijk betreffende de visserij en de verkoop

van de gevangen vis.
Op het request is gesteld de "dispositie" van Walraven van Brederode.
Het uithangend zegel is in rode was aangebracht.

\+ Naast het originele stuk bevindt zich een "Vertaling".

Algemeen wordt aangenomen, dat de oude naam van de plaats - men denke hierbij o.a. aan de naam Santfoerde - wijst op een overgang door het zand. De natuurlijke dalen van duinbeken als de Rel - rel heeft de betekenis van: waterloop - vormden vlak achter de duinen een aangewezen weg uit zee naar de latere oude hoofdweg Noord-Zuid door Holland.

Zandvoort aan Zee of Zandvoort Bad

Alvorens nu van de gemeentenaam af te stappen nog een persoonlijke noot.

In de tegenwoordige tijd bedienen de spoorwegen zich van de naam: Zandvoort aan Zee. Deze aanduiding lijkt mij echter minder juist en wel om de volgende reden.

De toevoeging "aan Zee" wekt de indruk of zou er ook nog sprake zijn van een Zandvoort-Binnen of een Zandvoort-aan Duin, hetgeen niet het geval is.

Ik veronderstel, dat men hierbij ten onrechte een vergelijking getroffen heeft met o.a. Noordwijk, Katwijk en Wijk aan Zee. Met deze kustplaatsen ligt zulks evenwel geheel anders. Daar wordt terecht onderscheid gemaakt tussen Noordwijk aan Zee en Noordwijk-Binnen, Katwijk aan Zee en Katwijk-Binnen, en Wijk aan Zee en Wijk aan Duin.

Indien men de naam Zandvoort van een zinvolle toevoeging wil voorzien, dan lijkt het mij - ook historisch gezien - juister daarvoor het woord "Bad" te gebruiken.
Toen namelijk in 1881 de spoorwegverbinding tussen Haarlem en Zandvoort tot stand was gekomen, werden

treinreizigers van Zandvoort in de begintijd dikwijls in het bezit gesteld van een plaatsbewijs voor Santpoort. De loketambtenaren verwarden - misschien wel door het geringe klankverschil - de namen Santpoort en Zandvoort!

Om daaraan te ontkomen kozen de Spoorwegen een oplossing in deze zin, dat aan de naam Santpoort het woord Dorp en aan de naam Zandvoort het woord Bad werd toegevoegd.
Naar mijn mening had men dus althans wat Zandvoort betreft deze onderscheiding beter kunnen handhaven.

Hoe dit nu verder ook zij, de naam Zandvoort is in de loop der jaren voor velen in binnen- en buitenland een begrip geworden.
Bij het noemen daarvan denkt men aan de badplaats van die naam!

Over de opkomst en de verdere ontwikkeling van Zandvoort in deze richting moge ik hieronder nog enkele opmerkingen plaatsen. Ik bedoel daarmee geen minitieuze toelichting te geven van het geëxposeerde. Eerder beoog ik met deze toelichtende aantekeningen U zo mogelijk iets van de geest van de expositie te doen verstaan.

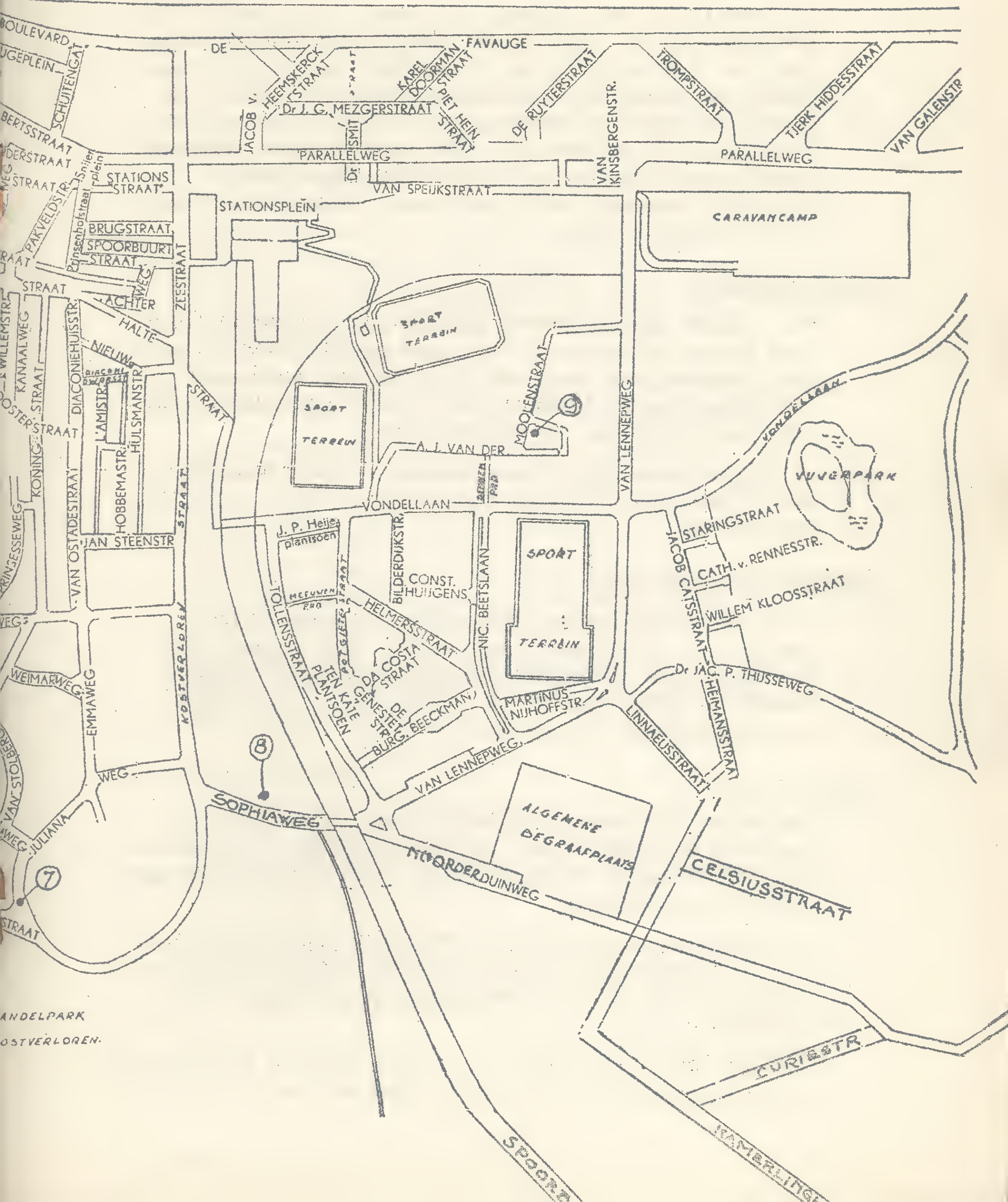
De zeezijde

\+ De aanblik van Zandvoort en het strand vanuit zee, zoals de overzichtsfoto's thans te zien geven, moet in het grijze verleden wel geheel anders zijn geweest.
Van een bebouwing van de zeekant en van een beweeg op het strand vooral in het zomerseizoen, als nu, was geen enkel spoor aanwezig.

De mensen, die zich in die begintijd in en achter de duinen vestigden, deden zulks zeker niet om het mooie, brede strand. Evenmin dacht men toen nog aan de stichting van een badplaats.

Plaatsing beeldhouwwerken
Zandvoort

1. J. van Luijn (in ontwerp)
2 H. Bayens (in ontwerp)
3. Mevr. A. Koning-de Jong (in ontwerp)
4. Mevr. L. Metz (in ontwerp)
5. Mevr. Christina Put-Nijland
6. Wilefried Put
7. Mevr. Nel Bouhuys-Klaassen
8. Gooitzen de Jong
9. Baronesse Ch. D. van Pallandt

BOULEVARD
DE
FAVAUGE
JACOB v. HEEMSKERCK STRAAT
KAREL DOORMAN STRAAT
PIET HEIN STRAAT
Dr J. G. MEZGERSTRAAT
DE RUYTERSTRAAT
TROMPSTRAAT
TJERK HIDDESSTRAAT
VAN GALENSTR
VAN KINSBERGENSTR.
PARALLELWEG
SCHUITENGAT
STATIONS STRAAT
VAN SPEIJKSTRAAT
STATIONSPLEIN
CARAVANCAMP
BRUGSTRAAT
SPOORBUURT STRAAT
PAKVELDSTR.
ACHTER
HALTE
NIEUW
ZEESTRAAT
STRAAT
KANAALWEG
DIACONIEHUISSTR.
L'AMISTR.
HULSMANSTR.
HOBBEMASTR.
SPORT TERREIN
MOOLENSTRAAT
VAN LENNEPWEG
A. J. VAN DER
VONDELLAAN
VONDELLAAN
YUVERPARK
STARINGSTRAAT
CATH. v. RENNESSTR.
WILLEM KLOOSSTRAAT
JACOB CATSSTRAAT
KONING STRAAT
VAN OSTADESTRAAT
JAN STEENSTR
J. P. Heije plantsoen
BILDERDIJKSTR.
CONST. HUIJGENS
NIC. BEETSLAAN
SPORT TERREIN
TOLLENSSTRAAT
HELMERSSTRAAT
DA COSTA STRAAT
TEN KATE PLANTSOEN
DE GENESTET STR.
BURG. BEECKMAN
MARTINUS NIJHOFFSTR.
Dr JAC. P. THIJSSEWEG
HEIMANSSTRAAT
LINNAEUSSTRAAT
WEIMARWEG
EMMAWEG
KOSTVERLOREN
WEG
JULIANA
VAN STOLBERG
STRAAT
8
7
SOPHIAWEG
VAN LENNEPWEG
ALGEMENE BEGRAAFPLAATS
NOORDERDUINWEG
CELSIUSSTRAAT
CURIESTR
SPOOR
HAMERLING
WANDELPARK
KOSTVERLOREN.

De bevolking was eeuwen achtereen aangewezen op hetgeen de zee haar bood. Bestaansmiddelen vormden de visvangst en de visverkoop elders in den lande en naderhand ook de schelpenvisserij. De landbouw werd in later jaren eveneens door haar beoefend. Zo vonden b.v. de zandvoortse duinaardappelen gretige afzet, zelfs in Engeland.
Naar men beweert moet met deze "aardvrucht" wel goud verdiend zijn.

Het dorpswapen

Op 1 juni 1613 maakten schout en schepenen "van den dorpe Santvoort" voor het eerst gebruik van een dorpswapen, hetwelk drie gouden haringen op een blauw schild voerde en aldus herinnerde aan één der genoemde bestaansbronnen.

\+ Op 22 oktober 1817 bevestigde de Hoge Raad van Adel "de gemeente van Zandvoort in het bezit van dit wapen".

Paneel van Vroom 1628

\+ Van het Zandvoortse strand in vroeger tijden geeft m.i. een heel goed beeld, het paneel van de Haarlemse schilder Hendrik Cornelis Vroom. Deze schilder leefde van 1566-1640. Het paneel is gesigneerd "Vroom 1628".

Armoede troef

Behoudens misschien enkele uitzonderingsjaren mag men aannemen, dat in het algemeen de armoede hier in vroeger tijden in al haar verschrikkingen heeft rondgewaard.

In 1622 telde het dorp 796 en in 1722 626 zielen. Deze teruggang moet o.m. worden toegeschreven aan de plunderingen van rondtrekkende benden in de Spaanse tijd.

Verder kreeg het dorp te lijden van de Allerheiligenvloed in 1570 en de springvloed van 4 op 5

maart 1671.

In 1657 betogen schout en schepenen in een verzoekschrift aan de Staten van Holland dat zij hebben ondervonden, "dat door groote droughten en swaere stormwinden, die ordinair komen uyt den westen ende noortwesten, de duynen leggende omtrent den voors. dorpe van Santvoort langes de zeekant sodanigh komen over te stuyven, dat geschapen staet, dat het voors.dorp in korte jaeren tenenmael van het sant staet (te) werden overstroomt".

Door helmbeplanting is aan dit euvel naderhand in belangrijke mate een halt toegeroepen.

Bij de hevige storm van 1682 bezweken grote stukken duin, terwijl vele vissershutten wegspoelden.

De Franse tijd bracht eveneens moeilijkheden voor Zandvoort mee.
De nood steeg zo hoog, dat in 1804 in Amsterdam voor Zandvoort een collecte werd gehouden. In die tijd bedroeg het inwonertal ruim 700.

De bewondering voor strand en duinen was toen nog minimaal. Dit blijkt uit enkele nagelaten geschriften uit die tijd.

De eerste badgast

Wie had toen bij deze stand van zaken ooit kunnen denken, dat ditzelfde dorp later nog eens zou uitgroeien tot een badplaats van internationale vermaardheid!

Badgasten vertoonden zich nog niet aan het strand. Merkwaardige uitzondering vormde echter de Engelsman I.Brown, koopman-commisael, die omstreeks 26 mei 1794 enige tijd "uit hoofde van ongesteldheid des Lighaams" bij Jacob Arijsz. Kraai verblijf heeft gehouden.

Het keerpunt tussen 1820 en 1830

De toegangswegen

Toch zijn het geen wereldschokkende gebeurtenissen geweest, die Zandvoort in de eerste helft van de vorige eeuw op een keerpunt brachten.
De overgang van vissersdorp naar badplaats heeft zich geleidelijk voltrokken.

Tot het begin van de 19e eeuw was de enige toegangsweg het z.g. vispad, bezuiden de tegenwoordige spoorlijn Zandvoort-Overveen. Dit pad kwam ongeveer uit bij de thans nog te Overveen aanwezige uitspanning "Kraantjelek".

Toen kwam de behoefte op om de toegangsweg naar Zandvoort te verbeteren. De achtergrond daarvan was feitelijk om op deze wijze de visafvoer en het vervoer van schelpen grotere kansen te bieden en Zandvoort daardoor enigszins uit zijn armoedige situatie te verlossen.
Schelpen werden namelijk in grote hoeveelheden uit zee gebaggerd ten behoeve van de aanleg van wegen en de kalkbranderijen.
De schelpenvisserij is nadien inderdaad een belangrijke tak van bestaan voor vele Zandvoorters geworden.
Omstreeks 1824 ontwierpen enkele ingezetenen van Haarlem, n.l. de heren Jhr. W.Ph. Barnaart, W. van der Vugt, Jacobus Enschedé en de heer P.van Lennep te Amsterdam en Prof.Mr. D.J.van Lennep een plan tot de aanleg van een straatweg, die Zandvoort zou verbinden met de Herenweg te Heemstede.
Deze heren vormden een commissie, die "het plan tot negotatie" op 12 april 1826 vaststelde.

Groot Badhuis

\+ Gelijktijdig met de aanleg van deze straatweg (thans de Zandvoortselaan) werd vanwege deze

commissie begonnen met de bouw van een hotel aan de zeekant te Zandvoort, ongeveer ter plaatse waar na de laatste wereldoorlog hotel Bouwes is verrezen. Dit hotel werd het Groot Badhuis genoemd. Na een nogal bewogen geschiedenis viel ook dit gebouw in 1943 onder slopershanden.

Deze beide werken: de aanleg van de straatweg en de bouw van het Groot Badhuis, hebben Zandvoort op het keerpunt gebracht, waarop hiervoor werd geduid.

Zij hebben de eerste stoot gegeven aan het latere bad- en strandleven.

De Zeeweg

Het zou tot 1921 duren, dat er nog een tweede verbindingsweg naar Zandvoort gereed kwam, n.l. de Zeeweg, waardoor de badplaats ook van de zijde van Bloemendaal door het fraaie duinterrein bereikbaar zou worden.

Situatie in de eerste helft van de 19e eeuw

Met de totstandkoming van het Groot Badhuis nam het bad- en strandleven natuurlijk direct nog geen grote vlucht.

Vakanties bestonden voor de grote massa van de bevolking nog niet.

Toch wordt reeds melding gemaakt van het feit, dat op 27 augustus 1843 een badgast bij het baden in zee verdronk.

Er vertoefden 's zomers wel enkele gasten in het Groot Badhuis, maar van een strandleven was nog geen sprake.

Het baden beperkte zich tot het nemen van een zeebad als binnenbad. In het hotel bevond zich namelijk een badkuip, die door middel van de

z.g.n. waterkar" met zeewater werd gevuld.

Het gebruik van zeebaden als binnenbad is lang in zwang gebleven en de waterkarren hebben zeker tot begin 1900 daarvoor dienst gedaan.

Veranderingen in de tweede helft van de 19e eeuw

De grotere trek naar de kustplaatsen kwam eerst toen geneeskundigen de zee-therapie propageerden. In dit verband moet worden genoemd de naam van Dr.Joh.G.Mezger, een wereldbekend medicus, die in de tweede helft van de 19e eeuw leefde.

In deze periode nam ook het bad- en strandleven in Zandvoort gaandeweg toe.

\+ Het zielental der gemeente liep omhoog, hetgeen de grafiek van het bevolkingscijfer per 31 december over ongeveer een eeuw, duidelijk te zien geeft.

Omstreeks 1870 was het aantal badgasten reeds beduidend groot.

De middelen van vervoer

Uiteraard hebben ook deze een belangrijke rol gespeeld.

Misschien mag worden begonnen met te wijzen op het wagenveer, dat in 1725 door toedoen van de heer van Zandvoort, Paulus Loot (overleden 14 oktober 1753) op Zandvoort werd geopend.

Van meer belang is voor de opkomst van het bad- en strandleven geweest de instelling van een diligencedienst in 1851 door de Haarlemse stalhouder J.C.van den Berg.

Ook de aanleg van de spoorwegverbinding Zandvoort-Haarlem in 1881 heeft zeker in grote mate bijgedragen tot de ontsluiting van de badplaats.

Verder reed, als eerste in ons land, in 1887 reeds een electrische tram in Zandvoort en wel van de boulevard de Favauge naar het voormalig Kostverlorenpark.
Na de opheffing van deze tram behielp men zich tot omstreeks 1905 met een paardentram, die van het spoorwegstation naar het Badhuisplein reed.

Toen een rechtstreekse treinverbinding door Duitsland met Bazel tot stand kwam nam het bezoek van onze oosterburen sterk toe, waaronder zich dikwijls verschillende vorstelijke families uit Duitsland bevonden.

De indienststelling van de electrische tram van Haarlem naar Zandvoort in 1899 was van niet minder grote betekenis. Zij werd opgeheven op 31 augustus 1957, toen op autobusvervoer werd overgegaan.

Veranderingen aan en om het strand

Wij keren nog weer even naar het strand terug.

De accomodatie aldaar paste zich aan aan de behoeften van de tijd.
In de periode 1860 - 1870 verschenen de eerste badkoetsjes op het strand en wel vóór het Groot Badhuis.

De bouw van een viertal badinrichtingen volgde in 1880. Eén bij het Groot Badhuis, één bij het hotel Driehuizen, één bij het hotel Kaufmann en één bij het hotel Kurzaal.

Deze badinrichtingen werden later verplicht tot het aangaan van een fusie.

Een attractie vormde de z.g."babbelwagen", die tot de uitrusting van de badinrichtingen behoorde.
Tegen betaling kon men zich daarin van een plaats verzekeren. De wagen werd tot de vloedlijn gere-

den, waar men dan op deze wijze enige tijd kon vertoeven.

Verder kwamen er strandstoelen.
Omstreeks 1910 waren er reeds strandpachters, die bij hun strandstoelenverhuur ook een consumptietent gingen exploiteren.
Deze tenten bestonden uit een houten geraamte waarover een zeildoek was gespannen. Zij stonden bij de hoogwaterlijn.

De strandpachters werden na 1928 van gemeentewege verplicht deze linnen tenten door houten te vervangen en op te stellen tegen de duinvoet.

De badkoetsen mochten toen ook niet meer in zee worden gereden voor het nemen van een bad. Zij werden vóór de badinrichtingen op het strand in carré opgesteld. In het daardoor ontstane middenvak kon een "zonnebad" worden genomen.

Badkleding

De badkleding bestond aanvankelijk uit een compleet costuum, dat reikte van de hals tot de enkels.

Later omstreeks 1900 werd het herenbadcostuum iets korter. Het reikte tot even boven de knieën.

De boulevardbebouwing

Tenslotte nog iets over de stichting van enkele gebouwen.

In de eerste eeuw van zijn bestaan groeide Zandvoort door zijn natuurlijke omstandigheid uit tot een driehoekige dorpsvorm, waarbij de basis naar zee gekeerd was. De top werd gevormd door de kerk en de oost-west gerichte hoogtelijn van de driehoek de in 1600 reeds bekende Kerkstraat toen de enige geplaveide straat in het dorp

Tijdens de opkomst van Zandvoort als badplaats

zijn aan de zeezijde achtereenvolgens gebouwd het Groot Badhuis, Badhotel Driehuizen en Hotel Kaufmann (1879).

Wij volstaan nu verder met slechts enkele van de belangrijkste gebouwen te noemen.

Het z.g.n. Houten Gebouw verrees aan de zuidelijke boulevard, ongeveer ter hoogte waar thans de Sterflat staat, maar dan geheel op de zeereep.
's Winters deed dit gebouw dienst voor plaatselijke evenementen.
De zee had het gebouw zodanig onderspoeld, dat in het laatst van de 19e eeuw instorting dreigde, zodat het moest worden afgebroken.

Aan de noordzijde van het dorp werd boven op de zeereep een bestrating aangebracht, waaraan verschillende villa's werden gebouwd. Dit werd de latere boulevard de Favauge.

In de passage tegenover het station en de verbinding vormend met Kurhaus en Kurzaal kwam een café, waarin 's zomers de Kieler Zeekadetten optraden.

In de Dr.Joh.G.Mezgerstraat werd in 1903 het Palais d'Eté gebouwd, een circus met 3500 zitplaatsen.

Aan de zeezijde stond ook nog het gebouw "Germania", een gezellig houten gebouw met een groot terras. Hier werden dagelijks muziekuitvoeringen gegeven.
In 1918 ging dit gebouw in vlammen op. Eenzelfde lot ondergingen het Palais d'Eté en de passage.

Het z.g.n. "Heidelbergervat", een bekend café-restaurant, gebouwd aan de zeereep, ter hoogte van de Zeestraat, was in 1890 reeds door brand verwoest.

Tenslotte

Met deze, misschien hier en daar wel ruwe schets, meen ik te mogen volstaan.

Iemand schreef eens: "Betrekkelijk zelden in ons vaderland vindt men zo'n welhaast verbijsterende tegenstelling tussen nog-maar-kort-geleden en vandaag-de-dag als te Zandvoort-aan-de-Zee"

Wellicht geeft deze expositie daarvan een bescheiden indruk.

Dan mag ik nog even de aandacht vragen voor het volgende.

\+ In de hal van het Gemeenschapshuis staat opgesteld het enigszins verminkte beeld van een gebaarde visserman. Dit beeld prijkte indertijd op de gevel van het in de winter van 1928/1929 afgebroken Proveniers- of Gasthuis.

Het Proveniers- of Gasthuis (1583-1929).

Na de Hervormde Kerk - tot de restauratie van welk gebouw Paulus Loot in zijn dagen veel heeft bijgedragen - was dit Gasthuis het belangrijkste gebouw van het oude Zandvoort. Het werd in 1583 gesticht voor twaalf oude lieden door Gerrit Willems en zijn vrouw Aeltgen. Hun portretten hangen in de raadzaal van het Zandvoortse raadhuis.

Het Gasthuis stond tussen de vroegere Baan en Rozenobelstraat met de achterzijde naar het Gasthuisplein en het front naar een "binnenhof" gekeerd.

Ten behoeve van het Gasthuis was in het dorp een bus op een paal geplaatst, waarin men zijn giften kon deponeren. Deze bus bevindt zich ook in de hal met een schilderij van het gebouw.

Een keur van baljuw en leenmannen van Brederode van 22 april 1632 verbood op straffe van drie Carolus gulden deze " bos met steenen ofte ander vuyligheyt te werpen ofte oock in geenderhande manieren met slaen van stocken ende snijden met messen te beschadigen".

P. van der Mije KCzn.